

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ОҚУ-АҒARTУ МИНИСТРЛІГІ
ЖШС «Кәсіби педагог» педагогтердің біліктілігін арттыру орталығы»

Педагогтердің біліктілігін арттыру курсының
БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ
«Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар балаларды
қолдау бойынша педагог-психологтердің қызметін ұйымдастыру»

Шымкент - 2024

ЖАЛПЫ ЕРЕЖЕЛЕР

Педагогтердің біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы «Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар балаларды қолдау бойынша педагог-психологтердің қызметін ұйымдастыру» (бұдан әрі – Бағдарлама) барлық деңгейдегі білім беру ұйымдарының педагогтерін (бұдан әрі – Тыңдаушылар) оқытуға арналған. Бағдарлама келесі негізгі қағидалар мен талаптарды ескере отырып әзірленді:

- Қазақстан Республикасының Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы №249 қаулысымен бекітілген 2023–2029 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамыту тұжырымдамасы;

- Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы №345 «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Заңы;

- Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі №343 «Мүмкіндіктері шектеулі балаларға әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау көрсету туралы» Заңы;

- Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы №6 бұйрығымен бекітілген мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарында психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қағидалары;

- Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы №4 бұйрығымен бекітілген арнайы білім беру қажеттіліктерін бағалау қағидалары.

Сондай-ақ, Бағдарламаның мазмұнын әзірлеуде халықаралық стандарттар мен міндеттемелер, оның ішінде БҰҰ-ның (Білім, ғылым және мәдениет мәселелері жөніндегі ұйым – ЮНЕСКО) және Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) есептері, БҰҰ-ның «Баланың құқықтары туралы» және «Мүгедектер құқықтары туралы» Конвенциялары, сондай-ақ Саламанка декларациясы мен Дакар іс-қимыл жоспары сияқты негізгі халықаралық құжаттар қарастырылды.

Қазіргі уақытта Қазақстанда ерекше білім беру қажеттіліктері (бұдан әрі - ЕБҚ) бар балаларды жалпы және кәсіптік білім беру ұйымдарында инклюзивті оқыту тәжірибесі қарқынды дамып келеді және педагогтер осы процесте барлық балаларға сапалы білім беруді қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады.

Алайда, педагог-психологтердің мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау жұмыстарында өз кәсіби қызметін жүйелі түрде жүзеге асыра алмауы, түзету-дамыту бағдарламаларын іске асыру, педагогтер мен ата-аналармен кеңес беру, мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар балалардың білім алу нәтижелерін бағалау мен мониторинг жүргізу арқылы қауіпсіз және дамытушы орта құруға кері әсер етеді.

Сондықтан Бағдарламаның негізгі аспектілеріне педагог- психологтердің біліктілігін арттырудағы маңызды және қажетті бағыттар енгізілген: әртүрлі

мінез-құлықтық және эмоционалдық бұзылулары бар балаларды қолдаудың негізгі бағыттары, диагностиканы, бағалауды және түзету-дамыту бағдарламаларын жүзеге асыру жағдайларын құруды қамтитын қолдау кезеңдері, педагогтер мен ата-аналарға кеңес беру әдістері, оқушылардағы мінез-құлықтық және эмоционалдық өзгерістердің динамикасын мониторингтеу және бақылау.

2. ГЛОССАРИЙ

Бағдарламада негізгі ұғымдар мен терминдер қолданылады:

-Психологиялық-педагогикалық қолдау – білім беру ортасында мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларға көмек көрсетуге бағытталған іс-шаралар мен әдістемелер жиынтығы.

-Эмоционалдық қиындықтар – мазасыздық, депрессия, қозғыштық сияқты эмоционалдық күйдің бұзылыстары, олар оқудың тиімділігін және әлеуметтік бейімделуді қиындатады.

-Мінез-құлықтық қиындықтар – оқушылардың мектепте бейімделуіне және айналасындағылармен қарым-қатынас жасауына кедергі келтіретін жағымсыз немесе проблемалық мінез-құлық үлгілері.

-Эмоционалдық жағдайды диагностикалау – оқушының эмоционалдық ерекшеліктерін анықтауға арналған, бағалау әдістерін (бақылау, тестілеу және т.б.) қамтитын процесс.

-Түзету-дамыту жұмысы – оқушылардың мінез-құлқын, эмоционалдық жағдайын және әлеуметтік дағдыларын жақсартуға бағытталған іс-шаралар.

-Мінез-құлықтық терапия әдістері – жағымсыз мінез-құлықты өзгерту және өзін-өзі реттеу дағдыларын үйретуге бағытталған тәсілдер мен әдістемелер.

-Әлеуметтік дағдылар – эмпатия, қарым-қатынас, эмоцияларды басқару сияқты қоршаған ортамен тиімді қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік беретін дағдылар.

-Арт-терапия – эмоцияларды қауіпсіз түрде білдіруге және өзін-өзі тануға арналған көркемдік техникаларды қолданатын терапевтік әдіс.

-Өзін-өзі реттеу тренингтері – эмоциялар мен мінез-құлықты басқару қабілетін дамытуға арналған бағдарламалар мен жаттығулар.

-Кеңес беру жұмысы – эмоционалдық және мінез-құлықтық қиындықтары бар балалармен жұмыс істеуге қатысты педагогтер мен ата-аналарға ұсыныстар беруді қамтитын қолдау процесі.

-Динамиканы мониторингтеу – түзету жұмысы барысында оқушының мінез-құлқы мен эмоционалдық жағдайындағы өзгерістерді жүйелі бақылау және қадағалау.

-Мінез-құлықты бағалау әдістері – оқушының мінез-құлқы мен эмоцияларындағы өзгерістерді бағалауға арналған сандық және сапалық әдістер, мысалы, сауалнама, бақылау, тестілеу.

3. БАҒДАРЛАМАНЫҢ ТАҚЫРЫБЫ

Бағдарламада инклюзивті білім берудің нормативтік және құқықтық негіздеріне сәйкес мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету бойынша педагог-психологтің қызметін ұйымдастыру жүйесі ұсынылған.

Бағдарламаның жаңашылдығы – тыңдаушылардың өзара байланысқан бес модульді оқуы, олардың мазмұнының өзектілігі анық көрінеді.

Модуль 1 инклюзивті білім беру саласындағы нормативтік және құқықтық құжаттарды, мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету бойынша педагог-психологтің қызметін ұйымдастыруды зерттеуді көздейді.

Модуль 2 оқушылардың эмоционалдық жағдайы мен мінез-құлықтық ерекшеліктерін диагностикалау, олардың мінез-құлқы мен эмоцияларына әсер ететін отбасылық және мектеп ортасын талдау негізінде психологиялық-педагогикалық қолдау кезеңдерін ұйымдастыруды қамтиды.

Модуль 3 оқушылардың эмоцияларын қауіпсіз түрде білдіруге, оларды түсінуге және басқаруға, әлеуметтік дағдыларды дамыту әдістемелерін, мінез-құлықтық, ойын және арт-терапия әдістерін қолдануды қарастырады.

Модуль 4 мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар балалардың педагог-психологінің қолдау көрсету, педагогтер мен ата-аналарға кеңес беру қызметінің ерекшеліктерін ашады.

Модуль 5 тыңдаушыларға түзету-дамыту бағдарламасының нәтижелерін бағалау және қол жеткізілген жетістіктерді мониторингтеудің мүмкіндіктерін қарастыруды көздейді.

Бағдарламаның ерекшелігі – әр модульдің соңында қорытынды қорғау өткізіледі. Қорытынды қорғау форматы педагог-психологтарға теориялық материалды тәжірибеде қолдануға және мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар балалармен жұмыс істеу бойынша негізгі дағдыларды игеруге мүмкіндік береді.

Мұндай бағдарлама аналогтары жоқ. Қазақстандағы педагог-психологтердің біліктілігін арттыру жүйесінде тек ерекше қажеттіліктері бар балалардың бірінші тобына арналған білім беру кеңістігін ұйымдастыру мәселелерін шешуге бағытталған бағдарламалар бар, сәйкесінше, мінез-құлықтық бұзылыстары бар және эмоционалдық өзін-өзі реттеу деңгейі төмен оқушылармен жұмыс ұйымдастыру үшін педагог-психологтердің біліктілігін арттыру бағдарламаларының тапшылығы анықталды.

4. МАҚСАТЫ, МІНДЕТТЕРІ, КҮТІЛЕТІН НӘТИЖЕЛЕРІ

Бағдарламаның мақсаты:

Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды қолдау қызметін ұйымдастыруда педагог-психологтердің қызметін жетілдіру.

Бағдарламаның міндеттері:

- Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды қолдау ұйымдастыруда педагог-психологтерге қойылатын құқықтар мен талаптарды зерделеу;

- Педагог-психологтердің диагностика кезеңдерін ұйымдастыру, оқушылардың эмоционалдық жағдайы мен мінез-құлықтық ерекшеліктерін бағалау, түзету-дамыту бағдарламаларын әзірлеу дағдыларын жетілдіру;

- Педагог-психологтердің мінез-құлықтық проблемаларды түзету және эмоционалдық өзін-өзі реттеу дағдыларын дамытуда әдістер мен тәсілдерді пайдалану дағдыларын дамыту;

- Педагог-психологтердің кеңес беру және профилактикалық қызметтегі кәсіби дағдыларын дамытуға жәрдемдесу;

- Оқушылардың мінез-құлықтық және эмоционалдық өзгерістері динамикасының мониторингі мен бақылауын жүзеге асыру бойынша педагогтердің дағдыларын қалыптастыру.

Оқу нәтижелері бойынша күтілетін нәтижелер:

Курс аяқталғаннан кейін педагог-психолог:

- мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушылармен жұмыс істеуде педагог-психолог қызметінің негізгі бағыттарын тәжірибеде қолданады;

- мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың әртүрлі кезеңдерінде өз қызметін жетілдіреді;

- оқушыларды қолдау қызметінде мінез-құлықтық проблемаларды түзету және эмоцияларды басқару әдістерін қолданады;

- мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларға қолдау көрсету үшін педагогтер мен ата-аналарға арналған жадынамалар әзірлеп, тәжірибеде қолданады;

- оқушылардың мінез-құқы мен эмоцияларындағы өзгерістер динамикасын бақылау және мониторинг жүргізу бойынша ұсыныстар әзірлеп, қолданады.

5. БАҒДАРЛАМАНЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ МЕН МАЗМҰНЫ

Бағдарламаның құрылымы мен мазмұны Қазақстандағы психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастырудың концептуалдық түсініктері мен ережелеріне негізделе отырып ашылады және мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды қолдау қызметінде педагог-психологтер үшін қажетті тәжірибелік қолданысты қамтамасыз етуге бағытталған.

Педагог-психологтердің әртүрлі мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар балалар топтарының ерекшеліктерін ескеру бойынша білімдері мен дағдылары психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінде, ерекше білім беру қажеттіліктерін диагностикалау және бағалау, білім беру процесінде оқушының мінез-құқы мен эмоцияларын түзету және дамытуға

арналған қазіргі заманғы әдістер мен тәсілдерді таңдауда маңызды болып табылады.

Бағдарламаның модульдерінің мазмұнында педагог-психологтердің қызметін ұйымдастыруды жетілдіру процесі құжаттарды жүргізу, түзету-дамыту бағдарламаларын, әдістемелік материалдарды, тиімді тәжірибелер мен кейстерді, бақылау, сауалнамалар және сұхбаттасу түрлерін әзірлеу арқылы қарастырылады.

Оқу процесі Бағдарламаның жоспарына сәйкес ұйымдастырылады. Білім беру ұйымының талаптарына және оқитын педагогтердің қажеттіліктеріне байланысты Бағдарлама жоспарының мазмұнына, оның ішінде кіріс сауалнамалар нәтижелеріне сәйкес, өзгерістер мен толықтырулар енгізілуі мүмкін. Педагогтердің қажеттіліктеріне қарай, Бағдарламаның мазмұны кейбір модульдер үшін өзгертіліп, Бағдарламаны игеру үшін бөлінген оқу уақытының жиынтық көлемі сақталады.

Күндізгі оқыту үшін оқу-тақырыптық жоспар (80 сағат)

№	Сабақтар тақырыбы	Се ми нар	Практи калық жұмыс	Қорыт ынды қорғау	Барлы ғы
1	Модуль 1. Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың нормативтік, құқықтық және ұйымдастырушылық негіздері	2	4	2	8
1.1	Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың негізгі бағыттары	2			2
1.2	Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар балалардың топтары мен мінез-құлық түрлері		4		4
1.3	Модуль бойынша қорытынды бағалау: мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушылармен жұмыс істеу бойынша педагог-психологтің негізгі қызметін таныстыру			2	2

2	Модуль 2. Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау кезеңдері	14	2	16
2.1	Оқушылардың эмоционалдық жағдайы мен мінез-құлық ерекшеліктерін диагностикалау	4		4
2.2	Оқушының мінез-құлқы мен эмоционалдық жағдайына әсер ететін сыртқы факторларды анықтау үшін отбасылық және мектеп ортасын талдау	4		4
2.3	Оқушылардың білім алу қажеттіліктерін бағалау кезеңінде педагог-психологтің құжат жүргізуі	2		2
2.4	Оқушылардағы проблемалық мінез-құлықты жеңу бойынша дамытушы-түзету бағдарламаларын әзірлеу	4		4
2.5	Модуль бойынша қорытынды бағалау: мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау кезеңдерін көрсету		2	2
3	Модуль 3. Мінез-құлықтық және эмоционалдық проблемалары бар балалармен жұмыс істеудегі педагог-психологтің түзету-дамыту қызметі	20	2	22
3.1	Мінез-құлықтық проблемаларды түзету үшін әлеуметтік дағдыларды дамыту тренингтері	4		4
3.2	Қажетсіз мінез-құлықты өзгерту үшін мінез-құлықтық терапия әдістерін қолдану	4		4
3.3	Эмоцияларды қауіпсіз түрде білдіру және түсіну үшін ойын терапиясы және арт-терапия	4		4

3.4	Өз эмоцияларын тану және басқару әдістерін, эмпатия мен өзгелердің сезімдерін түсінуді дамыту		4		4
3.5	Тұрақсыздық пен стрессті төмендету әдістерін қолдану, өзгерістерге бейімделу кезінде қолдау көрсету		4		4
3.6	Модуль бойынша қорытынды бағалау: мінез-құлық проблемаларын түзету және эмоцияларды басқару әдісін қолдану мысалын көрсету			2	2
4	Модуль 4. Педагогтар мен ата-аналарға кеңес беру қызметі		16	2	18
4.1	Эмоционалдық және мінез-құлықтық қиындықтары бар оқушылармен жұмыс істеудегі педагогтерге қолдау көрсету әдістері		4		4
4.2	Балаға қолайлы отбасылық атмосфера құру және тиімді қарым-қатынас орнату бойынша ата-аналарды кеңес беру әдістемелері		4		4
4.3	Өзін-өзі реттеу, төзімділік және жауапкершілікті дамытуға арналған тренингтер мен сабақтарды ұйымдастыру әдістемелері		4		4
4.4	Қиындықтары бар оқушыларды әлеуметтік бейімдеуге көмек көрсету		4		4
4.5	Модуль бойынша қорытынды бағалау: педагогтер мен ата-аналарға қолдау көрсету бойынша жадынамалар әзірлеу			2	2
5	Модуль 5. Оқушыдағы мінез-құлықтық және эмоционалдық өзгерістер динамикасын мониторингтеу және бақылау		14	2	16
5.1	Түзету-дамыту жұмыстарының		4		4

	мақсаттары мен критерийлерін қою				
5.2	Оқушының мінез-құлқы мен эмоционалдық жағдайын бақылау әдістерін қолдану		4		4
5.3	Оқушының мінез-құлқы мен эмоцияларындағы өзгерістерді бағалау үшін сандық және сапалық әдістерді қолдану		4		4
5.4	Құжат жүргізу. Аралық және қорытынды нәтижелерді бағалау. Нәтижелердің тұрақтылығын талдау		2		2
5.5	Модуль бойынша қорытынды бағалау: мінез-құлықтық және эмоционалдық өзгерістер динамикасын бақылау және мониторингтеу бойынша ұсыныстар әзірлеу			2	2
	Барлығы:	2	68	10	80

Онлайн оқыту үшін оқу-тақырыптық жоспар (80 сағат)

№	Сабақтар тақырыбы	Веби нар	Қо ры ты нд ы қор ғау	Өзді к жұм ыс (онл айн фор мат)	Бар лығ ы
1	Модуль 1. Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың нормативтік, құқықтық және ұйымдастырушылық негіздері	2	2	4	8
1.1	Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың негізгі бағыттары	1		1	2

1.2	Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар балалардың топтары мен мінез-құлық түрлері	1		3	4
1.3	Модуль бойынша қорытынды бағалау: мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушылармен жұмыс істеу бойынша педагог-психологтің негізгі қызметін таныстыру		2		2
2	Модуль 2. Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау кезеңдері	6	2	8	16
2.1	Оқушылардың эмоционалдық жағдайы мен мінез-құлық ерекшеліктерін диагностикалау	2		2	4
2.2	Оқушының мінез-құлқы мен эмоционалдық жағдайына әсер ететін сыртқы факторларды анықтау үшін отбасылық және мектеп ортасын талдау	1		3	4
2.3	Оқушылардың білім алу қажеттіліктерін бағалау кезеңінде педагог-психологтің құжат жүргізуі	1		1	2
2.4	Оқушылардағы проблемалық мінез-құлықты жеңу бойынша дамытушы-түзету бағдарламаларын әзірлеу	2		2	4
2.5	Модуль бойынша қорытынды бағалау: мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау кезеңдерін көрсету		2		2
3	Модуль 3. Мінез-құлықтық және эмоционалдық проблемалары бар балалармен жұмыс істеудегі педагог-психологтің түзету-дамыту қызметі	9	2	11	22
3.1	Мінез-құлықтық проблемаларды түзету үшін әлеуметтік дағдыларды дамыту тренингтері	1		3	4
3.2	Қажетсіз мінез-құлықты өзгерту үшін мінез-құлықтық терапия әдістерін қолдану	2		2	4

3.3	Эмоцияларды қауіпсіз түрде білдіру және түсіну үшін ойын терапиясы және арт-терапия	2		2	4
3.4	Өз эмоцияларын тану және басқару әдістерін, эмпатия мен өзгелердің сезімдерін түсінуді дамыту	2		2	4
3.5	Тұрақсыздық пен стрессті төмендету әдістерін қолдану, өзгерістерге бейімделу кезінде қолдау көрсету	1		3	4
3.6	Модуль бойынша қорытынды бағалау: мінез-құлық проблемаларын түзету және эмоцияларды басқару әдісін қолдану мысалын көрсету		2		2
4	Модуль 4. Педагогтар мен ата-аналарға кеңес беру қызметі	7	2	9	18
4.1	Эмоционалдық және мінез-құлықтық қиындықтары бар оқушылармен жұмыс істеудегі педагогтерге қолдау көрсету әдістері	2		2	4
4.2	Балаға қолайлы отбасылық атмосфера құру және тиімді қарым-қатынас орнату бойынша ата-аналарды кеңес беру әдістемелері	2		2	4
4.3	Өзін-өзі реттеу, төзімділік және жауапкершілікті дамытуға арналған тренингтер мен сабақтарды ұйымдастыру әдістемелері	2		2	4
4.4	Қиындықтары бар оқушыларды әлеуметтік бейімдеуге көмек көрсету	1		3	4
4.5	Модуль бойынша қорытынды бағалау: педагогтер мен ата-аналарға қолдау көрсету бойынша жадынамалар әзірлеу		2		2
5	Модуль 5. Оқушыдағы мінез-құлықтық және эмоционалдық өзгерістер динамикасын мониторингтеу және бақылау	6	2	8	16
5.1	Түзету-дамыту жұмыстарының мақсаттары мен критерийлерін қою	2		2	4
5.2	Оқушының мінез-құлқы мен эмоционалдық	2		2	4

	жағдайын бақылау әдістерін қолдану				
5.3	Оқушының мінез-құлқы мен эмоцияларындағы өзгерістерді бағалау үшін сандық және сапалық әдістерді қолдану	1		3	4
5.4	Құжат жүргізу. Аралық және қорытынды нәтижелерді бағалау. Нәтижелердің тұрақтылығын талдау	1		1	2
5.5	Модуль бойынша қорытынды бағалау: мінез-құлықтық және эмоционалдық өзгерістер динамикасын бақылау және мониторингтеу бойынша ұсыныстар әзірлеу		2		2
	Итого:	30	10	40	80

6. ОҚУ ҮДЕРІСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Біліктілікті арттыру курстары күндізгі және онлайн форматтарда 80 академиялық сағат көлемінде ұйымдастырылады.

Күндізгі оқу оқу-тақырыптық жоспарға сәйкес өткізіледі және 80 академиялық сағатты қамтиды, оның барысында әртүрлі сабақ түрлері қолданылады:

- Семинар — 2 сағат.
 - Практикалық сабақтар — 68 сағат, олар білімді тәжірибеге енгізуге және интерактивті, практикалық әдістерді қолдануға бағытталған.
 - Модульдер бойынша қорытынды қорғау — 10 сағат.
- Негізгі оқыту әдістері:
- Лекция-диалогтар.
 - Кейс-технология әдістемелерін, тренингтерді, эмоцияларды тану және басқару, эмпатияны дамыту, алаңдаушылық пен стрессті төмендету, қолдау көрсету, ойын және арт-терапия әдістерін қолданатын интерактивті практикалық жұмыстар.
 - Презентациялар және кейстерді, жадынамаларды, ұсыныстарды әзірлеу.
 - Қорытынды жұмыстарды қорғау: презентация, коллаж, кейстер үшін жадынама форматында.

Онлайн формат екі кезеңнен тұрады және мыналарды қамтиды:

- Вебинар — 30 сағат, нақты уақытта өткізіледі.
- Оқытушымен өздік жұмыс — 40 сағат, бұл кезеңде тыңдаушылар оқу материалдарын өз бетімен оқып, практикалық тапсырмаларды орындап, алған білімдерін бекітеді.
- Қорытынды жұмысты онлайн қорғау — 10 сағат, онда тыңдаушылар орындалған тапсырмаларды таныстырып, кері байланыс алады.

Оқыту шағын топтарда (4-5 түрлі деңгейдегі педагогтерден тұратын) ұйымдастырылып, келесі оқыту формалары мен әдістерін белсенді қолдануға мүмкіндік береді: семинарлар мен вебинарлар, кейс-әдістер арқылы жүзеге асатын практикалық сабақтар, бірлесіп мәселені шешу және талқылау; педагогтер тәжірибе, материалдар және сұрақтармен алмаса алатын онлайн қауымдастықтар.

Тыңдаушылардың кәсіби құзыреттіліктерін бағалау үшін профессор-оқытушылар құрамы Бағдарлама мазмұнын меңгеру критерийлері мен параметрлерін әзірлейді, олар оқу-әдістемелік кешенге (ОӘК) кіреді.

7. БАҒДАРЛАМАНЫ ОҚУ-ӘДІСТЕМЕЛІК ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

Бағдарламаның мақсаттарына қол жеткізу және оқытуды тиімді ұйымдастыру үшін оқу-әдістемелік қамтамасыз ету әзірленді, оған материалдарды меңгеруге және тыңдаушылардың кәсіби құзыреттерін дамытуға ықпал ететін әртүрлі ресурстар кіреді.

Оқыту шарттары мен қағидаттары:

- Оқытудың жүйелілігі мен дәйектілігі.
- Оқытудың интерактивтілігі және мазмұнның динамикалығы.
- Тәжірибеге бағытталған тәсіл және кейінгі педагогикалық қызметпен байланысы.
- Педагог-психологтің кәсіби құзыретінің өзекті мәселелеріне бағдарлану.
- Материалдардың ақпараттық икемділігі және қолжетімділігі.
- Тыңдаушының деңгейін ескере отырып, оның қажеттіліктеріне бағдарлану.

Бағдарламаның оқу-әдістемелік қамтамасыз етуі:

1. **Оқу бағдарламасы және сабақ кестесі** – тақырыптар мен модульдер бойынша құрылымдық жоспар мен сабақтардың кестесі.
2. **Оқу және әдістемелік құралдар** – теориялық және практикалық дайындықты қамтамасыз ететін ғылыми, арнайы және әдістемелік материалдар.
3. **Лекциялардың электронды конспектісі** – модульдік принцип бойынша құрылымдалған оқу материалын түсіну үшін.
4. **Презентациялар және графикалық материал** – теориялық және практикалық сабақтар үшін негізгі ұғымдарды және мысалдарды визуализациялау.
5. **Практикалық және өздік жұмыстарға арналған материалдар** – оқу материалын бекітуге арналған тапсырмалар мен кейстер жинағы.
6. **Тыңдаушы портфелі** – әрі қарай оқу үшін өзекті көздер мен ресурстар тізімін қамтитын құрылымдалған материалдар жинағы.
7. **Интерактивті онлайн-ресурстар** – қосымша материалдар, тапсырмалар, талқылау форумдары және өздік жұмысқа арналған құралдар беретін платформалар, қосымшалар және веб-сайттар.
8. **Бағалау материалдары** – білім мен дағдыларды бағалау критерийлері, өзін-өзі бағалауға және қорытынды аттестацияға арналған тапсырмалар.

9. Мультимедиялық құралдар және компьютерлік бағдарламалар – интерактивті тақталар және басқа оқыту құралдарын қоса, сабақ өткізу және көрсету үшін пайдаланылады.

10. Интернет-ресурстар – бағдарламаны оқытуға қосымша мүмкіндік беретін мамандандырылған білім беру және ғылыми интернет-ресурстарға қолжетімділік.

Модуль 1. Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың нормативтік, құқықтық және ұйымдастырушылық негіздері

Мақсаты: мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушылармен жұмыс істеуге арналған психологиялық-педагогикалық қолдаудың нормативтік, құқықтық және ұйымдастырушылық негіздерін түсіну.

Міндеттері:

- Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды қолдауды ұйымдастырудағы педагог-психологтің құқықтары мен талаптарын зерттеу;

- Психологиялық-педагогикалық қолдаудың нормативтік, құқықтық және ұйымдастырушылық негіздерін практикада қолдану мүмкіндіктерін анықтау.

Күтілетін нәтиже: мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушылармен жұмыс істеуде педагог-психолог қызметінің негізгі бағыттарын тәжірибеде қолданады.

Қазақстан Республикасындағы білім беру жүйесінде педагог-психологтердің педагогикалық және психологиялық қолдау көрсету бағытындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттары:

- Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы № 6 бұйрығы «Мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, қосымша білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қолдау қағидаларын бекіту туралы»;

- Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің міндетін атқарушының 2022 жылғы 25 тамыздағы № 377 бұйрығы «Орта білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметтің жұмыс қағидаларын бекіту туралы».

Модуль 2. Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау кезеңдері

Мақсаты: педагог-психологтің қолдау кезеңдерінде оқушылардың эмоционалдық жағдайы мен мінез-құлық ерекшеліктерін диагностикалау әдістері және түзету-дамыту бағдарламаларын әзірлеу әдістемелерін қолдану.

Міндеттері:

- Оқушылардың эмоционалдық жағдайы мен мінез-құлық ерекшеліктерін диагностикалау кезеңін ұйымдастыруда педагог-психологтің практикалық дағдыларын жетілдіру;

- Түзету-дамыту бағдарламаларын әзірлеу кезеңін ұйымдастыруда практикалық дағдыларды жақсарту.

Күтілетін нәтиже: мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың әртүрлі кезеңдерінде қызметін жетілдіреді.

Модульде оқушылардың психологиялық және әлеуметтік әл-ауқатын қалыптастыруға және олардың түрлі өмірлік жағдайларда әлеуметтік-психологиялық бейімделу қабілетін дамытуға бағытталған қолдау кезеңдеріндегі әдістер мен тәсілдерді тиімді пайдалану мүмкіндіктері ашылады.

Модуль 3. Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар балалармен жұмыс істеудегі педагог-психологтің түзету-дамыту қызметі

Мақсаты: оқушыны қолдау тәжірибесінде мінез-құлықтық проблемаларды түзету және эмоцияларды басқару әдістерін, тәсілдерін қолдану.

Міндеттері:

- Педагог-психологтің мінез-құлықтық проблемаларды түзету әдістерін қолдану дағдыларын дамыту;

- Эмоционалдық өзін-өзі реттеу әдістерін қолдану дағдыларын жетілдіру.

Күтілетін нәтиже: оқушыны қолдау тәжірибесінде мінез-құлықтық проблемаларды түзету және эмоцияларды басқару әдістерін қолданады.

Модульде мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушылармен жұмыс істейтін педагог-психологтің әлеуметтік дағдыларды дамыту тренингтерін, мінез-құлықтық, ойын және арт-терапия әдістерін қолдану арқылы мінез-құлықтық және эмоционалдық проблемаларды түзету бойынша әртүрлі тәсілдердің тиімділігі қарастырылады.

Модуль 4. Педагогтер мен ата-аналармен кеңес беру қызметі

Мақсаты: педагогтер мен ата-аналарға оқушылармен өзара әрекеттесу бойынша қолдау көрсету үшін педагог-психологтің кеңес беру жұмысында жадынамаларды әзірлеу және қолдану.

Міндеттері:

- Кеңес беру қызметінде педагог-психологтердің кәсіби дағдыларын дамытуға жәрдемдесу;

- Педагогтер мен ата-аналарға оқушылармен өзара тиімді әрекеттесу үшін қолдау көрсету әдістерін кеңейту.

Күтілетін нәтиже: мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды қолдау үшін педагогтер мен ата-аналарға арналған жадынамаларды әзірлеп, тәжірибеде қолданады.

Модульде ата-аналарды тәрбиелеу, балаға қолайлы отбасылық атмосфера құру және онымен тиімді қарым-қатынас жасау мәселелері бойынша кеңес берудің ерекшеліктері, сондай-ақ эмоционалдық және мінез-құлықтық проблемалары бар оқушылармен жұмыс барысында педагогтерге қолдау көрсету ашылады.

Модуль 5. Оқушылардағы мінез-құлықтық және эмоционалдық өзгерістер динамикасын бақылау және мониторинг жүргізу

Мақсаты: оқушылардағы мінез-құлықтық және эмоционалдық өзгерістер динамикасын бақылау және мониторинг жүргізу бойынша ұсыныстарды әзірлеу және қолдану.

Міндеттері:

- Қолдау процесінде мониторинг жүргізу дағдыларын дамыту;
- Оқушылардағы мінез-құлықтық және эмоционалдық өзгерістер динамикасын бақылау дағдыларын қалыптастыру.

Күтілетін нәтиже: оқушылардағы мінез-құлықтық және эмоционалдық өзгерістер динамикасын бақылау және мониторинг жүргізу бойынша ұсыныстар әзірлеп, тәжірибеде қолданады.

Модульде педагог-психологтің оқушылардың мінез-құлқы мен эмоционалдық өзгерістерінің динамикасын бақылау және мониторинг жүргізу қызметін ұйымдастыру ерекшеліктері қарастырылады: қолдау мақсаты мен критерийлерін анықтау, оқушының мінез-құлқы мен эмоцияларындағы өзгерістерді бақылаудың сапалық және сандық әдістерін қолдану.

8. ОҚЫТУ НӘТИЖЕЛЕРІН БАҒАЛАУ

Білім беру бағдарламасын меңгеру сапасы әр модуль аяқталған соң қорытынды бағалау және оқыту процесінде ағымдағы бақылау арқылы бағаланады. Модульдер бойынша ағымдағы және қорытынды бақылау нәтижесінде қанағаттанарлықсыз баға алған тыңдаушылар тестілеуге жіберілмейді.

Білім беру бағдарламасын меңгеру қорытынды бағамен аяқталады, ол тыңдаушылардың теориялық және практикалық дайындығын анықтауға бағытталған және Бағдарламаға сәйкес формаларда жүргізіледі. Тыңдаушылардың білімдерін бақылау мен бағалау Бағдарламаның мақсаттары, міндеттері мен күтілетін нәтижелеріне негізделіп, формативті және суммативті бағалау арқылы жүзеге асырылады.

Тапсырмалар бойынша жұмыс барысында тыңдаушыларға топтық форматта, сондай-ақ сұрау бойынша жеке консультациялық қолдау көрсетіледі. Оқытушы белгіленген кестеге сәйкес тыңдаушылардың үлгерімін қадағалап, жұмысты жақсартуға арналған әдістер мен аспектілерді көрсете отырып, егжей-тегжейлі кері байланыс береді.

Суммативті бағалау әр модуль соңындағы қорытынды қорғау бағаларының жиынтығы негізінде қалыптасады.

Суммативті бағалау келесі форматта қорғалады:

- тыңдаушының мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушылармен жұмыс істеудегі педагог-психолог қызметінің негізгі бағыттарын презентациялауы;
- тыңдаушының мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау кезеңдерін бейнелейтін коллаж таныстыруы;
- мінез-құлықтық проблемаларды түзету және эмоцияларды басқару әдісін қолдана отырып, тыңдаушының кейс көрсетуі;
- педагогтер мен ата-аналарға қолдау көрсету бойынша тыңдаушының жадынамалар әзірлеуі;

- тыңдаушының мінез-құлықтық және эмоционалдық өзгерістер динамикасын бақылау және мониторинг жүргізу бойынша ұсыныстар әзірлеуі.

Тыңдаушылардың суммативті жұмыстарының бағалау критерийлері мен көрсеткіштері:

1. Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушылармен жұмыс істеудегі педагог-психолог қызметінің негізгі бағыттарын презентациялау

Критерийлері:

- Қызмет бағыттарының логикалық құрылымды таныстырылуы;
- Педагог-психолог қызметінің негізгі бағыттары бойынша теориялық білімнің түсіндірілуі;
- Эмоционалдық және мінез-құлықтық қиындықтары бар балалармен нақты жұмыста қолдану мысалдары.

Көрсеткіштері:

- Презентация құрылымының мәлімделген тақырыпқа сәйкестігі;
- Практикалық әдістер немесе тәсілдер мысалдары;
- Теориялық қағидалардың қысқа әрі қолжетімді түсіндірілуі.

2. Мінез-құлықтық және эмоционалдық қиындықтары бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау кезеңдері бейнеленген коллаж

Критерийлері:

- Қолдау көрсету кезеңдерінің барлық негізгі элементтері қамтылған;
- Коллаждың көрнекі және мазмұнды қабылдануын қамтамасыз ететін элементтер визуалды анық әрі түсінікті;
- Қолдау көрсету кезеңдері рет-ретімен және логикалық түрде орналастырылған.

Көрсеткіштері:

- Кезеңдер құрылымының айқындылығы және олардың реттілігінің логикалылығы;
- Суреттердің визуалды тартымдылығы және қысқалығы;
- Әр кезеңнің оқушыны қолдаудағы маңыздылығын түсіну.

3. Мінез-құлықтық проблемаларды түзету және эмоцияларды басқару әдістерін қолдана отырып, кейс көрсету

Критерийлері:

- Әдіс нақты мысалмен көрсетіледі;
- Әдістің тиімділігін бағалау: әдістің мінез-құлық пен эмоционалдық жағдайды жақсартуға әсерін түсіну;
- Әдісті қолдану кезінде әрекеттердің кезең-кезеңмен түсіндірілуі.

Көрсеткіштері:

- Әдістің мақсатын түсіну және оны таңдауды негіздеу;
- Әдісті қолдану мысалына сенімді түсініктеме және кейсте көрсету;
- Әдісті қолданудың ықтимал нәтижелерін бағалау.

4. Педагогтер мен ата-аналарға қолдау көрсету бойынша жадынамалар әзірлеу

Критерийлері:

- Жадынама түсінікті, қысқа, оқуға жеңіл;
- Жадынамадағы ұсыныстар пайдалы және нақты;
- Жадынамада қолдау көрсетудің өзекті тәсілдері қамтылған.

Көрсеткіштері:

- Ұсыныстардың қысқалығы және баяндаудың қарапайымдылығы;
- Практикалық қолдануға арналған нақты мысалдар;
- Ұсынылған әдістердің өзектілігі.

5. Оқушыдағы мінез-құлықтық және эмоционалдық өзгерістер динамикасын бақылау және мониторинг жүргізу бойынша ұсыныстар әзірлеу

Критерийлері:

- Өзгерістерді бақылау және мониторингтеу үдерісін түсіну;
- Ұсыныстар логикалық реттелген, жұмыс кезеңдері түсінікті;
- Түрлі жағдайларға бейімделетін әдістер ұсынылған.

Көрсеткіштері:

- Мониторинг құрылымының айқындылығы;
- Әдістердің оқушының жеке қажеттіліктеріне сәйкестігі;
- Қажет болған жағдайда ықтимал түзетулердің мысалдары.

9. КУРСТАН КЕЙІНГІ СҮЙЕМЕЛДЕУ

Курстан кейінгі сүйемелдеудің (ККС) мақсаты — біліктілікті арттыру курстарынан өткен педагог-психологтің кәсіби құзыреттіліктерін қолдау және дамыту. Бұл кешенді іс-шаралар арқылы әдістемелік және консультациялық қолдау көрсету, сондай-ақ алынған білім мен дағдылардың енгізілуіне мониторинг жүргізу арқылы жүзеге асырылады.

Курстан кейінгі сүйемелдеудің негізгі міндеттері:

- Жаңа білімді тәжірибеде сәтті қолдануға бағытталған әдістемелік және консультациялық қолдауды қамтамасыз ету.
- Педагогтің кәсіби құзыреттілігін дамыту бойынша жеке траекториясын жүзеге асыруға көмек көрсету.
- Оқыту процесінде алынған білім мен дағдылардың кәсіби қызметке енгізілуін бақылау және талдау.
- Курс қатысушылары арасындағы виртуалды қауымдастықта өзара әрекеттесуді және тәжірибе алмасуды ұйымдастыру.

Курстан кейінгі сүйемелдеудің формалары мен іс-шаралары:

1. Әдістемелік көмек (әдістемелік қолдау):

- Психология және педагогика мәселелері бойынша курстың телеграм-арнасына оқу-әдістемелік материалдарды орналастыру.
 - Біліктілікті арттыру орталығының білім беру платформасында педагогтердің әдістемелік материалдарды жариялауына арналған желілік әдістемелік қызметке қосылу.
 - Әдістемелік өнімдер мен басылымдарды әзірлеуге қолдау көрсету.
2. Консультациялар және дәрістік сағаттар:
- ЖОО-ның жетекші оқытушыларымен жеке консультациялар өткізу.

- Кәсіби және коммуникативтік құзыреттерді дамыту бойынша дәрістік сағаттарға және тренингтерге қатысу.

3. Тәлімгерлік және ынтымақтастықта оқыту:

- Тәжірибе алмасу және біліктілікті арттыру мақсатында тәжірибелі тәлімгермен онлайн-кездесулер, консультациялар және on-line диалогтар.

- Озық педагогикалық тәжірибені тарату мақсатында воркшоптарға және педагогикалық шеберханаларға қатысу.

4. Басылымдар бойынша консультациялық қолдау:

- Кәсіби деңгейін арттыру және тәжірибе алмасу үшін республикалық оқу-әдістемелік басылымдарға материалдар дайындауға көмек көрсету.

5. Орталықтың іс-шараларына қатысу:

- Алынған білімді іс жүзінде қолдануда табысқа жеткен педагогтерді орталықтың семинарларына, вебинарларына, дөңгелек үстелдеріне және басқа іс-шараларына тарту.

6. Кәсіби тәжірибеде мониторинг және қолдау:

- Инклюзивті білім беру ортасында алынған білім мен дағдылардың енгізілуін бақылау және конструктивті кері байланыс ұсыну.

- Оқытудың тұрақты нәтижелерін қамтамасыз ету үшін тұрақты мониторинг және қолдау көрсету.

10. НЕГІЗГІ ЖӘНЕ ҚОСЫМША ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Нормативтік құқықтық актілер:

1. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі №319 –III «Білім туралы» Заңы.

2. Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы №345 «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Заңы.

3. Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі №343 «Мүмкіндіктері шектеулі балаларға әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау көрсету туралы» Заңы.

4. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 12 қаңтардағы №6 «Мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру, қосымша білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қолдау қағидаларын бекіту туралы» бұйрығы.

5. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің міндетін атқарушының 2022 жылғы 25 тамыздағы №377 «Орта білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметтің жұмыс қағидаларын бекіту туралы» бұйрығы.

6. Саламанка декларациясы. Ерекше қажеттіліктері бар тұлғаларды оқыту саласындағы қағидалар, саясат және тәжірибелік іс-шаралар туралы. Ерекше қажеттіліктері бар тұлғаларды оқыту жөніндегі Дүниежүзілік конференция: қолжетімділік және сапа. Саламанка, Испания, 7-10 маусым 1994 ж.

7. Дакар іс-қимыл шеңбері «Барлығына білім беру: біздің ұжымдық міндеттемелерімізді орындау» // Білім беру жөніндегі дүниежүзілік форум. Дакар, Сенегал, 26-28 сәуір 2000 ж.

8. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы №249 «Қазақстан Республикасының 2023-2029 жылдарға арналған мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамыту тұжырымдамасын бекіту туралы» Қаулысы.

9. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің міндетін атқарушының 2022 жылғы 15 желтоқсандағы №500 «Педагог» кәсіби стандартының бекіту туралы» бұйрығы. Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінде 2022 жылғы 19 желтоқсанда №31149 болып тіркелген.

Негізгі әдебиеттер:

1. Ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды білі беру ұйымдарында педагог-ассистенттің сүйемелдеуі: әдістемелік нұсқаулық/ Егорова Е.В., Аханова Ж.Б., Құлтаев Д.Х. - Алматы: АИБД ҰҒПО, 2022.-42 б.

2. Бейзеров В.А. Практикум по девиантологии: [16+] / В.А. Бейзеров. – Москва: ФЛИНТА, 2019. – 55 б.

3. Власова Т.И. Социальная педагогика: содержание социализации и методики преодоления девиантного поведения: [12+] / Т.И. Власова. – Москва; Берлин: Директ-Медиа, 2020. – 111 б.

4. Возрастная психология: учебное пособие / М.Е. Хилько, М.С. Ткачева. - 2-ші басылым және қосымша. – Москва: Юрайт баспасы, 2023.- 201 б.

5. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений». – 3-ші басылым. – СПб.: Алатея, 2021. – 602 б.

6. Диагностика и прогнозирование девиантного поведения в молодежной среде: учебное пособие / И.Ф. Шиляева. – Уфа: Ақмолда атындағы БГПУ баспасы, 2019 – 105 б.

7. Создание условий для получения образования школьниками с легкими интеллектуальными нарушениями: метод. рекомендации / Елисеева И.Г., Карипжанова Ш.Ж.- Алматы: ННПЦ РСИО, 2022.- 64 б.

8.Работа с подростками девиантного поведения / И.А. Устюгова, И.Г. Сухогрузова, Г.А. Басуева. – Волгоград: Учитель, 2020. – 211 б.

9.Профилактика девиантного поведения в образовательной организации (правовые аспекты) / А.И. Глушкова, С.А. Тульская. – Москва: МГПУ, 2019. – 225 б.

10. Психология девиантного и аддиктивного поведения детей и подростков / Л.Б. Шнейдер. – 2-ші басылым және қосымша. – Москва: Юрайт баспасы, 2024. – 219 б.

Интернет көздері:

1. "Өрлеу" біліктілікті арттыру ұлттық орталығы" акционерлік қоғамы. Кірурежимі:<https://orleu-edu.kz/ru/home-1/> . 14.05.2022.

2. Bilim Media Group. Кіру режимі:<https://bilimland.kz/ru/>. 15.11.2023.

3."Арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың Ұлттық ғылыми-практикалық орталығы" РММ:<https://special-edu.kz/>. 15.11.2023.

4.Білім берудің әртүрлі деңгейлері үшін мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алуының сараланған жағдайларын жобалау бойынша әдістемелік ұсынымдар: <https://ikp-rao.ru/metodicheskie-rekomendacii/q1/> 24.11.2023.